

УДК [930.253:94-054.72](477)“1929/1932”

Власенко Валерій

З ІСТОРІЇ ОРГАНІЗОВАНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ В РУМУНІЇ У 1929–1932 рр. (за матеріалами Центрального державного архіву Болгарії)

У публікації подано доповідь В. Трепке до Другої конференції Української генеральної еміграційної ради у Празі, що зберігається у Центральному державному архіві Болгарії. Вона містить важливу інформацію про українську політичну еміграцію в Румунії у 1929–1932 рр.

Ключові слова: еміграція, конференція, Румунія.

В публикации представлен доклад В. Трепке на Вторую конференцию Украинского генерального эмигрантского совета в Праге, который хранится в Центральном государственном архиве Болгарии. Он содержит важную информацию об украинской политической эмиграции в Румынии в 1929–1932 гг.

Ключевые слова: эмиграция, конференция, Румыния.

The publication has the lecture of V. Trepke on the Second conference of Ukrainian General Emigrant Council in Prague, which is kept in the Central State Archives of Bulgaria. A lecture contains important information about Ukrainian political emigration in Romania in 1929–1932 years.

Key words: emigration, conference, Romania.

В українській історії першої половини ХХ ст. важливе місце належить міжвоєнній українській політичній еміграції, яка з'явилася після поразки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Її можна розглядати як альтернативу історичному процесу, що розвивався в умовах псевдодержавності в УСРР.

Найширше суспільно-політичне і культурно-освітнє життя в еміграції розгорнулося в Європі. Саме тут утворилися її політичні центри (Австрія, Німеччина, Польща, Франція, Чехословаччина), периферійні осередки (Бельгія, Болгарія, Великобританія, Італія, Туреччина, Югославія, країни Прибалтики та ін.), політичні течії (національно-демократична, народницько-соціалістична, націонал-комуністична, консервативно-гетьманська та радикально-націоналістична), діяли осередки як створених ще в Україні політичних партій та організацій (УКП, УПСР, УРДП, УСДРП та ін.), так і нові, засновані в еміграції (ГУНМ, ЛУН, ОУН, УВО, УПНР, УСХД тощо). Діяльність розпочали емігрантські громадські організації, культурні установи, вищі та середні навчальні заклади, наукові інституції, преса; започатковано систему самооподаткування (сплата національного податку).

В одних країнах сформувалися центральні органи еміграції, наприклад, Український громадський комітет у Празі, Український цент-

© Власенко Валерій, 2010

ральний комітет у Польщі, Генеральна рада у Франції тощо, в інших об'єднавчі процеси не були реалізовані. Українська еміграція у Румунії хоча і займала проміжне місце між політичними центрами та периферійними осередками еміграції в Європі, проте вона однією з перших виступила за об'єднання всієї української еміграції в Європі, скликання Всеукраїнського емігрантського з'їзду та спромоглася створити об'єднаний центр – Громадсько-допомоговий комітет (ГДК).

Історію міжвоєнної української політичної еміграції у Румунії частково вже відображено у науковій літературі. Загальні риси й особливості перебування її у цій країні порівняно з іншими визначені у працях з історії української еміграції в Європі¹. Докладно розкрито питання перебування у Румунії військовополонених й інтернованих вояків Армії УНР², висвітлено діяльність Надзвичайної дипломатичної місії (НДМ) УНР³, Філії Українського товариства прихильників Ліги Націй⁴, Громадсько-допомогового комітету⁵ та його керівників К. Мацієвича⁶ та Ю. Русова⁷. Проте поза увагою дослідників залишилися питання участі української еміграції в цій країні у загальноемігрантському об'єднавчому русі, зокрема, у створенні Головної еміграційної ради та роботі її конференцій.

Українську еміграцію у Румунії започатковано у другій половині 1919 р., коли українські вояки поверталися додому з італійського полону. На румунській території частину з них місцева влада інтернувала. Деякі місяці вони перебували у таборі в Бурдужені. У листопаді-грудні 1920 р. інтерновано козаків і старшин кулеметної бригади Армії УНР та цивільних осіб, безпосередньо пов'язаних з армією. Згодом до них долучилися старшини Української Галицької Армії, вояки армії Н. Махна, українці з армій Денікіна і Врангеля, члени повстанських загонів у підпіллі більшовиків, цивільні особи – біженці з України. Всіх їх розмістили у таборах у Брашові, Бухаресті (4), Орадя-Маре, Сіблеу, Таргу-Джю, Феєраші, поблизу Джудетул Неамті та Констанци. Поступово табори ліквідували. Останній закрито у вересні 1923 р.⁸ Більшість емігрантів залишилася у Румунії, частина з них реемігрувала до інших країн, а дехто повернувся на Батьківщину. Під час Голодомору 1932–1933 рр. в Україні українсько-румунський кордон перейшло декілька тисяч осіб.

На початковому етапі існування української еміграції у Румунії її об'єднуючим центром була НДМ УНР на чолі з К. Мацієвичем. Завдяки її матеріальній підтримці було створено Філію Українського товариства прихильників Ліги Націй (ФУТЛН), Українське співоче товариство «Дума», Союз українських жінок-емігранток, Українське ощадно-позичкове товариство «Згода». Восени 1923 р. на I конференції української еміграції у Румунії засновано Громадсько-допомоговий комітет, який став головним центром в країні. До його складу входили представники різних політичних течій. Важливе місце у роботі ГДК займало питання про скликання всеукраїнського з'їзду та створення центрального органу всієї еміграції. На щорічних конференціях української еміграції у цій країні К. Мацієвич виголошував доповіді на цю тему.

Хоча питання створення головного емігрантського центру обговорювалося центрами української еміграції у Польщі, Румунії, Франції і Чехословаччини у 1927–1928 рр., проте першою ухвалила таке рішення на своїй конференції українська громада у Румунії, а згодом передала ініціативу скликання його Українському об'єднанню в ЧСР⁹. Між іншим, голова ГДК К. Мацієвич був одночасно й головою Українського республікансько-демократичного клубу у Празі – складової частини цього об'єднання¹⁰. Саме це українське об'єднання створило організаційну комісію на чолі з К. Мацієвичем, яка налагодила зносини з відповідними емігрантськими організаціями у різних країнах, склала програму і регламент конференції, призначила доповіді і запросила доповідачів. Комісія визначила такі завдання конференції: об'єднання української еміграції та координація діяльності емігрантських організацій; охорона своїх правових і матеріальних інтересів; організація різноманітної допомоги емігрантам як власними засобами, так і заходами еміграційного Бюро при Лізі Націй; задоволення культурно-освітніх потреб еміграції та розширення діючих українських культурно-освітніх інституцій; спільні акції української еміграції у загальнонаціональних справах і пропаганда державно-національної ідеї на міжнародній арені.

Перша конференція української еміграції відбулася 25–26 червня 1929 р. у Празі. У ній взяли участь 13 делегатів з 7 країн (Болгарія, Польща, Румунія, Туреччина, Франція, Чехословаччина, Югославія). Представники українських громад з Австрії, Бельгії та Люксембургу на конференцію не прибули. Роботою форуму керувала президія у складі 4 осіб, у тому числі й члена ГДК Дмитра Геродота (секретар).

Спочатку виступили делегати від громад окремих країн. Із доповіді Д. Геродота про становище української еміграції у Румунії випливало, що ГДК зареєстровано близько 3 тис. емігрантів, розподілених по громадах у «старій» Румунії та Бессарабії. При ньому діяли ФУТЛН, співоче товариство та кредитний кооператив, на місцях – бібліотеки, музичні й драматичні гуртки. Третина емігрантів працювала на промислових підприємствах, решта – на селі. Їхня заробітна плата колівалася від 50 до 300 леїв на день, у середньому 100 леїв або 20 чеських корон. Представникам інтелігенції знайти роботу за спеціальністю було складно через незнання мови. В останні роки через обмеження місцевою владою права вільного пересування країною у пошуках роботи емігранти виявили бажання реемігрувати до інших країн. ГДК забезпечувала емігрантів посвідками про національність і на основі цього у так званих «нансенівських» паспортах та інших документах вони іменуються «українцями». Серед емігрантів запроваджено систему національного оподаткування¹¹.

Далі доповіді виголосили професори О. Лотоцький, К. Мацієвич, В. Садовський, С. Сірополко, О. Шультин, А. Яковлів. Жваву дискусію викликала доповідь голови організаційної комісії «Спільна акція по питаннях загальнонаціональних на міжнародному форумі». К. Мацієвич пропонував об'єднання всієї еміграції на базі широкого представництва

різних політичних партій і груп, опоненти (М. Ковальський, О. Лотоцький, О. Сальський) наполягали на провідній ролі уенерівців в об'єднавчому русі та пропаганді на міжнародній арені ідеї УНР. Зрештою, ухвалили компромісний варіант резолюції з таким формулюванням: «Конференція наказує своєму майбутньому виконавчому органу в своїй діяльності реально підтримувати працю державного центру УНР, а також і тих громадсько-політичних чинників, які стоять на засадах державної незалежності України, в їх загальнонаціональних виступах»¹².

Після заслуховування доповідей конференція ухвалила статут, обрали президію ГЕР у складі О. Шульгина (голова), М. Шумицького (його заступник), І. Косенка (секретар), О. Удовиченка, Д. Геродота і В. Сальського (кандидатами у члени), контрольну комісію (К. Мацієвич, В. Садовський, А. Яковлів) та визначила місце перебування президії Ради (Париж). До наступної конференції до складу пленуму ГЕР увійшли представники від українських громад країн перебування еміграції, у тому числі К. Мацієвич і Д. Геродот від Румунії. Через відмову від посади М. Шумицького заступником голови ГЕР став О. Удовиченко¹³.

Через технічні й організаційні проблеми наступна конференція не скликала дві роки і відбулася лише 24–25 вересня 1932 р. у Празі. Впродовж цих трьох років сталися певні зміни на міжнародній арені та в емігрантському середовищі. Напередодні Другої конференції ГЕР відбулися з'їзди і конференції об'єднаних організацій української еміграції у Польщі, Румунії, Чехословаччині і Франції та зібрання українських громад в інших країнах перебування еміграції, на яких було схвалено доповіді про становище української еміграції в різних країнах.

Машинописну копію доповіді делегата від української еміграції в Румунії на Другу конференцію Головної еміграційної ради нами нещодавно виявлено у Центральному державному архіві Болгарії. Вона зберігається в особовому фонді (1717К) відомого українського громадсько-політичного і культурного-освітнього діяча, скульптора, одного з лідерів української еміграції в Болгарії, делегата від об'єднання українських громад у цій країні на конференцію, Михайла Парашука¹⁴. Авторство доповіді у документі не зазначено, проте з матеріалів конференції випливає, що делегатами від української еміграції у Румунії були члени ГДК професор К. Мацієвич, полковник Гнат Порохівський (одночасно голова Товариства вояків колишньої Армії УНР у Румунії) і поручик Василь Трепке. Саме останній делегат і виголосив доповідь¹⁵. Уродженець Полтавщини, секретар Військової місії УНР у Румунії, а потім військової секції НДМ УНР у цій країні, доктор наук, він упродовж 15 років був заступником голови ГДК і ФУТЛН. Його перу належить низка наукових праць, присвячених питанню перебування гетьмана Івана Мазепи на території Румунії¹⁶.

Пропонована нижче доповідь відображає становище української політичної еміграції у період між I та II конференціями Головної еміграційної ради (1929–1932). У ній змальовано різні аспекти діяльності української еміграції у Румунії та її ГДК як всередині країни, так і назовні.

Документ публікуємо мовою оригіналу зі збереженням орфографії, пунктуації та стилістики. Скорочені слова розкрито у квадратних дужках. Прізвища осіб, назви та поняття пояснено у коментарях, поданих наприкінці публікації.

¹ *Троцинський В. П.* Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне та соціально-політичне явище. – К.: Інтел, 1994. – 259 с.; *Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939. Матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. – С. 123–125; *Троцинський В. П., Шевченко А. А.* Українці в світі // Україна крізь віки. – Т. 15. – К.: Альтернативи, 1999. – С. 189–197; Політична історія України. XX століття: у 6 т. – Т. 5: Українці за межами УРСР (1918–1940) / В. П. Троцинський (кер. тому). – К.: Генеза, 2003. – 720 с.; *Піскун В.* Політичний вибір української еміграції (20-ті роки XX ст.). – К.: МП «Леся», 2006. – 671 с.

² *Срібняк І.* Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921–1924 рр.). – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. – 187 с.; *Павленко М.* Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади та умови перебування (1919–1924 рр.) / Ін-т історії України НАН України. – К., 1999. – С. 251–302; *Сидоренко Н.* Національно-духовне самоствердження: у 3 ч. – Ч. II. Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет, 1919–1924). – К., 2000. – С. 216–225; *Срібняк І. В.* Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці в країнах Центральної та Південно-Східної Європи: становище, організація, культурно-просвітницька діяльність (1919–1924 рр.). – К.: КДУ, 2000. – 280 с.

³ *Власенко В. М.* До діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923 рр.) // Україна дипломатична: наук. щорічник. – К., 2007. – Вип. VIII. – С. 176–217; *Він же.* Документи і матеріали Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923 рр.) // Пам'ятки: археогр. щорічник / Держкомархів України, УНДІАСД; редкол.: І. Б. Матяш (гол. ред.) та ін. – Т. 8. – К., 2008. – С. 129–160; *Він же.* Надзвичайна дипломатична місія УНР в Румунії – організатор громадсько-політичного життя української еміграції // Сумська старовина. – 2008. – № XXV. – С. 76–84.

⁴ *Власенко В. М.* Філія Українського товариства Ліги Націй у Бухаресті: перші кроки // Література та культура Полісся: зб. – Вип. 38. Регіональна історія та культура в сучасних дослідженнях / Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2007. – С. 160–170; 3 історії виникнення Філії Українського товариства Ліги Націй у Бухаресті (до 85-ліття з дня заснування громадської організації української еміграції в Румунії) / передм., упорядк. і комент. В. Власенка // Сумська старовина. – 2007. – № XXI–XXII. – С. 79–103; *Він же.* Листування К. Мацієвича з С. Петлюрою 1920–1923 рр. як джерело з історії української еміграції в Румунії // Сумська старовина. – 2009. – № XXVI–XXVII. – С. 199–206.

⁵ *Власенко В. М.* Перша конференція української еміграції в Румунії (до 85-річчя з дня заснування Громадсько-допомогового комітету української еміграції у Румунії) // Українознавство-2008: календар-щорічник. – К., 2007. – С. 172–178.

⁶ *Матвієнко В., Головенко В.* Історія української дипломатії XX століття у поста-татах. – К.: ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. – С. 78–82; *Власенко В. М.* Кость Мацієвич: штрихи до портрета // Вісн. Львів. комерційної академії. – Вип. 4. – Львів, 2002. – С. 67–78; *Він же.* Агроном і дипломат. Штрихи до біографії Костя Мацієвича // Політика і час. – К., 2002. – № 10. – С. 78–86; *Табачник Д.* Українська дипломатія: нариси історії (1917–1990 рр.). – К.: Либідь, 2006. – С. 278–297; *Єтчик Л. І.* К. А. Мацієвич – науковець, дипломат, громадсько-політичний діяч // Укр. іст. журнал. – 2007. – № 1. – С. 125–135; Листи Костя Мацієвича до Симона Петлюри (1920–1923 рр.) / упоряд., авт. вступ. ст. В. М. Власенко. – Суми: ФОП Наталуха А. С., 2009. – 128 с. та ін.

⁷ Власенко В. М. До історії української еміграції в Румунії: Юрій Русов (за матеріалами Національного архіву Чеської Республіки) // Наукові записки: зб. праць молодих вчених та аспірантів / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Т. 19 (у 2-х кн.). Тематичний випуск: «Джерела локальної історії: методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризація». – Кн. II, ч. 1. – К., 2009. – С. 350–359; *Він же*. На ниві науки і мистецтва (до біографій Юрія Русова та Наталії Геркен-Русової) // Пам'ятки: археогр. щорічник. – К., 2009. – С. 212–236.

⁸ Сидоренко Н. Національно-духовне самоствердження... – С. 220–224.

⁹ Учасник конференції. Перша конференція української еміграції // Тризуб. – Париж, 1929. – № 29–30. – С. 40.

¹⁰ Власенко В. М. Кость Мацієвич і Український республікансько-демократичний клуб у Празі // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2007. – Т. 15. – С. 125–131.

¹¹ Учасник конференції. Перша конференція... – С. 42.

¹² Там само. – С. 44.

¹³ 1-а конференція української еміграції в Празі і Головна Еміграційна Рада // Тризуб. – 1929. – № 50. – С. 18.

¹⁴ Детальніше про М. Паращука див.: *Степовик Д.* Скульптор Михайло Паращук: життя і творчість. – Едмонтон; Торонто; К.: Вид-во Канад. ін-ту укр. студій Алберт. ун-ту, 1994. – 219 с.; *Ониськів М., Хаварівський Б.* Українець Михайло Паращук: Ровесник болгарської волі, Страдник нашої долі / Держархів Тернопільської обл. – Тернопіль: Збруч, 2003. – 173 с.; *Хакова Е., Москаленко В.* Проф. Михайло Іванович Паращук – українски скульптор и обществено-политически деец (1878–1963): научно-инвентарен опис на личния архив на проф. Михайло Паращук ЦДА на Р.Б. Ф. 1717К / Главно управление при МС. Централен държавен архив. Посольство на Украйна в България. – София, 2007. – 349 с. + ил.

¹⁵ Чорненький В. Друга конференція Головної Еміграційної Ради у Празі // Тризуб. – 1932. – № 38. – С. 14.

¹⁶ Третке В. Гетьман Іван Мазепа та Українська еміграція (з нагоди 300-літніх роковин його народження) // Тризуб. – Париж, 1932. – № 12. – С. 6–9; *Він же*. Сліди і пам'ятки гетьмана Івана Мазепи в Румунії // Тризуб. – 1932. – № 36. – С. 3–10; *Він же*. Пам'ятки гетьмана Івана Мазепи (з нагоди 300-ліття його народин) // Іст. календар-альманах календар «Червоної калини» на 1933 рік. – Львів, 1933. – С. 1–4; *Він же*. На розшуках за могилою Гетьмана Мазепи // Іст. календар-альманах календар «Червоної калини» на 1933 рік. – Львів, 1933. – С. 18–21; *Він же*. Паломництво на могилу Гетьмана Мазепи // Іст. календар-альманах календар «Червоної калини» на 1933 рік. – Львів, 1933. – С. 21–24.

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗОВАНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В РУМУНІЇ (травень 1929 р. – 1 вересня 1932 р.)

20 вересня 1932 р., м. Бухарест

Від середини травня 1929-го року, то пак від Першої Загально-Еміграційної Української Конференції¹ і до вересня місяця 1932-го року – до часу скликання другої Конференції², в складі Української Еміграції в Румунії великих змін не відбулося.

Вона так само нараховує в своїх лавах коло 3000 душ і так само як і раніше об'єднується навколо Громадсько-Допомогового Комітету³ – як громадського органу, що репрезентує собою всю українську еміграцію в Румунії, незалежно від її територіального походження та політичних переконань (само собою зрозуміло за винятком комуністів).

Протягом зими 1931-го року і весни 1932-го року на територію Румунії прибуло більше 2000 душ нової еміграції з України. Більшість цієї еміграції молдоване. Тим часом правне становище цієї еміграції ще не є усталене, а через те її ще не включено в обрахунок сталої української еміграції в Румунії. Справа стабілізації цієї еміграції перебуває в процесі полагодження.

Працю організованої української еміграції в Румунії було скеровано в двох головних напрямках, а саме: з одного боку на моральне і фізичне збереження кадрів нашої еміграції, а з другого боку – на пропаганду визвольних змагань України за свою державну незалежність та на придбання друзів для цих змагань серед закордонної громадської opinii⁴ й в першу чергу серед впливових політичних чинників Румунії.

Загострення економічної кризи та погіршення матеріального становища української еміграції в Румунії виконання обох цих однаково важливих завдань надзвичайно ускладнило та утруднило.

Першим виявом економічної кризи була наявність кадрів безробітних.

Борючися з цим явищем румунська влада видала розпорядження про те, що всі робітники чужинці (в тому числі навіть і високо кваліфіковані фахівці) були замінені робітниками румунами.

Само собою зрозуміло, що й прийняття нових робітників (не румунів) обмежувалося до мінімуму й могло відбуватися лише на підставі спеціальних дозволів Міністерства праці.

В зв'язку з цим почалося масове звільнення чужинців, а в тому числі й емігрантів українців, з різних підприємств та установ, положення яких було особливо тяжким, бо прийняття їх на працю вимагало від підприємств полагодження досить складних формальностей і не менше 3-х – 4-х тижнів часу. Коли прийняти на увагу, що пропозиція праці перевищує значно попит на неї, то підприємці завше беруть до себе тих робітників, які вимагають менше клопотів або й не вимагають зовсім.

Таким чином фактично українська еміграція позбавлялася права на працю.

Завдяки систематичним і досить численним інтервенціям⁵ Громадсько-Допомогового Комітету, пощастило добитися від Міністерства праці того, щоби при ліквідації підприємств, або при зменшенню на них кількості робітників між румунами та українською еміграцією не робилося жадної різниці, отже, щоби їх не включалося до категорії тих чужинців, які протягом певного часу так або инакше мусять бути звільнені.

Лише в тих випадках, коли на одну й ту-ж вільну посаду потрібно нового робітника і на неї є два претенденти, то в першу чергу мусить бути прийнятий румунський громадянин, а потім уже політичний емігрант і лише в третю чергу всякий інший чужинець.

Завдяки заходам Комітету пощастило врятувати нашу еміграцію від поголовного звільнення з праці.

Тим часом загальний матеріальний стан української еміграції в Румунії значно погіршився і загалом є дуже тяжкий.

Не кажучи вже про те, що кількість безробітних емігрантів не буває меншою 50 душ, більшість нашої еміграції тепер не працює повний тиждень, або працює зменшену кількість годин, а через те навіть та частина емігрантів, яка ніби то має працю, заробляє дуже мало і по суті бідуює.

Цим користуються в першу чергу большевики, які намагаються з одного боку розкласти нашу еміграцію, витворити в ній організаційні настрої і коли не розбити її на ворогуючі табори, то принаймні зменшити авторитет Комітету, а з другого боку вони пробують в лавах української еміграції вербувати для себе шпигунів. Це останнє тако-ж має подвійну мету: по-перше – мати докладні відомости про активність української еміграції та про характер цієї активності, а по-друге – скомпромітувати українську еміграцію перед громадською опінією Румунії і викликати проти неї репресії та взаємне роздратовання, яке сприяло-би дальшій розкладовій праці та прихованим, а може навіть і одвертим атакам, скерованим проти українського громадського репрезентативного органу, яким є Громадсько-Допомоговий Комітет.

Активність і вся праця Української Еміграції в Румунії базується на національному самооподаткуванню⁶ нашої еміграції.

Отже баціли розкладу та їхні керівники (агенти різних відділів ДПУ⁷) намагаються всіми засобами впливати на еміграцію, щоби вона не вносила самооподаткування. Цим шляхом большевики мають на меті поставити Комітет в такі умовини, при яких всяка його праця була-би неможливою.

Не кажучи вже про те, що не платити легше як платити, а через те такого гатунку праця завше може розраховувати на певний успіх, матеріальний стан української еміграції в Румунії такий тяжкий, що навіть ті, які відзначаються особливо великою жертвенністю, свідомістю і відданістю національній справі, не в стані точно вносити свій національний податок. Тим більше, що ця національна повинність є додатковим тягарем, бо наша еміграція в Румунії не тільки платить всі ті податки, які мусить платити кожний громадянин Румунії, але ще й спеціальні такси за документи (за чертіфікати Д-ра Нансена⁸ та за так звані «Білеті де лібере петречере»⁹).

Цілком природньо, що грошові поступлення до скарбниці Комітету дійшли до такого мінімуму, дальше якого вже йти не можна, а в березні місяці 1932-го року до скарбниці Комітету не вплинуло навіть однієї леї.

А тим часом чим тяжча є ситуація нашої еміграції, тим більше має Комітет не лише праці, але й видатків зв'язаних як з опікуванням еміграцією, так і з працею по пропаганді українських визвольних змагань, яка є одним з тяжких обов'язків тої свідомої частини українців, яка має високу честь називатися політичною еміграцією.

Таким чином, праця української еміграції в Румунії проходить в умовах надзвичайно тяжкої економічної кризи і постійних плянових і систематичних атак з боку большевиків.

Це вимагає не тільки надзвичайної чуйности, не тільки великого напруження моральних і фізичних сил, але й не аби якої витримки та такту,

щоби не тільки переборювати всі труднощі і не тільки не здавати вже закріплених позицій, але й здобувати нові.

Наш Комітет добився не лише привілейованого становища, порівнюючи з іншими чужинцями, для української еміграції в Румунії що до її права на працю, але й усунув одну з дуже болючих перешкод для підшукування праці – Комітет добився вільного пересування нашої еміграції з одного місця на друге.

Раніше всякий переїзд українського емігранта з одного місця на друге вимагав спеціального дозволу Міністерства Внутрішніх Справ, що було зв'язано не лише зі значними видатками, але й вимагало значного часу та складних формальностей, які тягнулися від 2-х тижнів до 5-ти місяців.

Тепер для переїзду потрібно мати візу місцевої влади без жадних попередніх дозволів центру, для чого в більшості випадків, особливо на провінції, витрачається 20–25 хвилин часу.

Аби не тільки боротися з розкладковими впливами, але й підтримувати живий контакт, а тако-ж і задовольняти духовні потреби еміграції з ініціативи Громадсько-Допомогового Комітету в Букарешті організовані систематичні виклади на різні теми, починаючи від літературних і наукових і кінчаючи політичними та інформаційними. Більше всього виклади звичайно присвячуються або історичним подіям нашого минулого, або відзначенням найвизначніших моментів з визвольної боротьби за **УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ** після 1917-го року (як дата 22-го січня¹⁰, бій під Крутами, кривава трагедія під Базаром, убивство Провідника Українського Визвольного Руху **СИМОНА ПЕТЛЮРИ** та ін.). Час від часу робляться інформаційні виклади про сучасний стан на Україні та про життя там різних верств української суспільності.

Крім того, в березні місяці кожного року улаштовується урочисте Шевченківське свято, на яке запрошуються не лише представники української колонії, але й визначніші діячі Румунії, журналісти, парламентарії та організовані колонії чужинців.

Свята ці завше притягують до себе численну публіку, служать взаємному зближенню, бо ті колонії чужинців, які бувають на українських святах, на свої національні свята запрошують тако-ж українців, а найголовніше – вони завше маніфестують живий український дух і тверду певність що до досягнення нашого національного ідеалу – **УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ**.

Виклади і різні свята улаштовуються завше спільними силами всіх українських організацій в Букарешті (Громадсько-Допомоговий Комітет, Товариство прихильників Ліги Націй, Українська Громада в Букарешті, Студентське Товариство «Буковина», Еміграційний Союз Жінок Емігранток, Ошадно-Позичкове Товариство «ЗГОДА», «Українтаг»¹¹). Цим шляхом не тільки уникається паралелізм, але й маніфестується та єдність, які характеризують українську еміграцію в Румунії.

Що до організованих українських громад, як Гавана, Бакеу¹², Журжа¹³, Пятра Нямц¹⁴ та інші, а тако-ж і що до окремих членів української еміграційної родини в Румунії, то контакт з ними підтримується не лише

систематичним листуванням, але й періодичними відвідинами цих громад поодинокими членами Комітету.

До того-ж майже всі громади передплачують ріжні періодичні українські видання, а тако-ж зорганізували свої власні книгозбірні.

Все це приводить до того, що розкладова праця паралізується, а українська політична еміграція в масі зберігає здоровий моральний дух, не зважаючи на тяжкий матеріальний стан. Деморалізуються окремі одиниці і то в більшості з так званих «попутчиків», то пак з елемента, який не приймав активної участі в українській визвольній боротьбі, а до українського табору попав згодом, уже на еміграції.

Зважаючи на це Комітет рекомендував всім організованим громадам у Румунії ставитися з надзвичайною обережністю до прийняття нових членів у свої громади, пам'ятаючи завше, що ліпше мати меншу громаду, але спаяну й одноставну, ніж велику з невиразним моральним обличчям.

Заховуючи єдність в своїй українській родині, яка опинилася на терені Румунії, українська організована еміграція підтримувала цю єдність і на зовні, в найбільш широкому обсязі нашого еміграційного життя, підтримуючи постійний контакт з ріжними еміграційними організаціями Європи, Аргентини, а в останній час і Далекого Сходу.

А в першу чергу вона підтримувала цей контакт і давала всю можливу моральну й матеріальну підтримку Українській Головній Еміграційній Раді – як нашому громадському центрові, як правному репрезентантові і заступникові інтересів цілої організованої Української Еміграції.

Ми кажемо цілої Української Еміграції через те, що по-за об'єднанням, на чолі якого стоїть Головна Еміграційна Рада, перебуває така незначна частина нашої еміграції, яка не може братися в будь який поважний обрахунок, тим більше, що по-за гучними, часом навіть привабливими деклараціями та гаслами, ніякої позитивної праці, ми не помічаємо. Тим часом доба мітингових феєрверків минула. Політична еміграція йде не за словами, навіть найбільш привабливими, а за ділами. Хай ці діла будуть найменші, але аби вони [...] наближували нас до дорогої нам мети – ДО НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.

Конкретну працю у всіх країнах провадять як раз ті організації, які об'єднуються навколо Української Головної Еміграційної Ради. Ці організації, які складаються з відомих загалові випробуваних українських патріотів, що активно, в більшості зі зброєю в руках змагалися за кращу долю України на її рідній землі, а тепер, так само віддано і сумлінно несуть тяжкий хрест громадської та політичної праці на чужині, працюють без перерви по 10–12 років.

За цей час народжувалося чимало ріжних «об'єднань» та організацій, починаючи від «Трудового Фронту» і кінчаючи спробами творення нових урядів. Від цих новотворів нічого нині крім неприємних спогадів не лишилося.

Організована Українська Еміграція в Румунії певна в тому, що творча частина нашої еміграції після другого Загально-Еміграційного З'їзду ще стисліше об'єднається навколо новообраної Головної Еміграційної Ради

і ще з більшим завзяттям працюватиме на користь загальній НАЦІОНАЛЬНІЙ СПРАВІ і на СЛАВУ УКРАЇНІ.

В зв'язку з довшим перебуванням на чужині перед організованою еміграцією в Румунії встало питання про організацію українського виховання для молодшого покоління, що вже досягнуло шкільного віку. З цією метою Громадсько-Допомоговим Комітетом вживаються заходи о організації українських дитячих садків та української школи. На перешкоді стоять в першу чергу перепони матеріального порядку.

Таким чином – для досягнення свого першого завдання, то-пак для **ФИЗИЧНОГО** і **МОРАЛЬНОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ** Української Еміграції в Румунії – її репрезентативний орган – Громадсько-Допомоговий Комітет переводить таку працю:

1) Турбується про полегшення умов для підшукування праці і можливостей її мати.

2) Дбає про вільне пересування еміграції на терені Румунії з одного місця на друге.

3) Організовує систематичні виклади та національні свята.

4) Підтримує систематичний листовний і персональний контакт з ширшими колами еміграції – шляхом листувань і персональних відвідувань в першу чергу більших організованих громад.

5) Вживає заходів організації національного виховання підростаючого покоління і нарешті

6) Зберігає єдність в українській національній родині, як на терені Румунії, так і в обсязі ЗАГАЛЬНО-Еміграційному, входячи в склад Української Головної Еміграційної Ради.

Для досягнення свого другого завдання – ознайомлення румунської та закордонної громадської opinii з українським визвольним рухом та з тим, що діється на землях України, Українська організована еміграція в Румунії переводить таку працю:

1) В першу чергу вона через пресове бюро «УКРАЇНТАГУ» подає систематичні інформації до всієї преси в Румунії. В цих інформаціях подаються докладні відомости як про життя на українських землях, так і про найбільш визначні події з українського культурного і політичного життя на еміграції (Українські Наукові з'їзди¹⁵, виступи на Конференції по обе[з]озброєнню¹⁶, на Конгресі прихильників Ліги Націй¹⁷, в Офісі Нансена та ин.). Треба сказати, що ці інформації не менше одного разу на тиждень друкуються у всій пресі, яка виходить в Румунії і на всіх тих мовах, на яких друкуються газети.

Дуже часто, у відгук на ці інформації, румунська преса друкує статті, присвячені Україні та українському питанню, при чому у більшості випадків трактовка українського питання переводиться в прихильних тонах.

Цим шляхом не тільки переводиться систематичне інформування ширших кол громадської opinii Румунії про українські визвольні змагання, але й набуваються нові кадри щирих друзів наших змагань.

2) Подаються докладні меморандуми про українську справу.

Протягом останніх двох років Українським Громадським Комітетом було подано 7 меморандумів, з яких 2 були розіслані не тільки офіційним чинникам Румунії, але й видатнішим політичним діячам та друзям українських визвольних змагань.

3) Організуються українські національні свята і використовується їх для пропаганди українських визвольних змагань.

4) Поширюються персональні знайомства та зв'язки в першу чергу серед журналістів та політичних діячів як румунів так і закордонців.

5) Підтримуються дружні стосунки з іншими закордонними колективами, як наприклад чехо-словацька, болгарська, німецька, татарська та інші.

І нарешті вживаються заходи до організації українсько-румунського товариства взаємного зближення і вивчення.

Для переведення всієї цієї праці потрібно не тільки затрати значної частини часу, але й досить великих грошових видатків, особливо на такі справи, як організація свят, викладів, ріжних правничих інтервенцій, відвідування громад, листування та ін.

Отже для повноти умов, у яких доводиться працювати Українському Комітетові в Румунії, наведемо кілька чисел прибутків та видатків нашого Комітету за три останні роки, то пак з 1-го травня 1929-го року до 1-го травня 1932-го року:

ПРИБУТКИ КОМІТЕТУ (на 1 травня кожного року, леїв):

	1929–1930	1930–1931	1931–1932	1929–1932
На працю Комітету:				
– національного податку	26895	15740	9260	51895
– ріжних пост[уплень]	18886	14879	2378	36143
Разом	45781	30619	11638	88038
Переходових сум:				
На оплату марок на румунські документи	5197	1495	918	7610
– у фонд Головної Еміграційної Ради	2561	1980	670	5211
Крім того за цей час по спеціальних купонах Головної Еміграційної ради зібрано				6150
Всього				11361

Отже в середньому місячно Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії на всю різноманітну працю мав до розпорядимости лише коло 2500 леїв. Само собою зрозуміло, що жадний з членів Комітету за свою працю в Комітеті не дістав жадного утримання. Тим часом навіть тоді, коли для секретаря передбачалося утримання, за браком засобів, він його фактично не діставав.

ВИДАТКИ КОМІТЕТУ (на 1 травня кожного року, леїв):

	1929–1930	1930–1931	1931–1932	1929–1932
– на подорож на I-шу Загально-Еміграційну Конференцію	10114			10114
– на всі інші справи, пов'язані з працею Комітету	40027	25627	13471	79125
Разом витрачено	50141	25627	13471	89239
З переходових сум:				
– на оплату марок на румунські документи	4565	2130	949	7644
– передано Гол[овній] Емігр[аційній] Раді	2894	1998	220	5112
Крім того по купонах Гол. Емігр. Ради зібрано і відправлено				6150
Всього				11262

З цих двох таблиць видно, що Комітет мав переросход коло 1500 леїв кругло. Фактично переросход значно більший, бо Комітет більше як за три роки має заборгованість за помешкання.

При всьому цьому Українська Еміграція в Румунії все-ж таки спромоглася вислати тако-ж і Головній Еміграційній Раді більше 11 000 леїв. Само собою зрозуміло, що наколи-би Головна Еміграційна Рада мусіла провадити свою надзвичайно відповідальну і важливу працю лише на ті засоби, які було вислано їй тими об'єднаннями, що входять до її складу, то фактично вона не мала-би змоги провадити жадної праці.

Тим більше признання наложиться Головній Раді, яка при цілковитому бракові грошей зуміла не тільки послати своїх делегатів до Офісу Нансена для захисту інтересів Української Еміграції, але й провадити широку видавничо-пропагандистичну працю¹⁸ та гідно справлятися з усіма тими завданнями, які лежали на ній, як на об'єднуючому і репрезентативному громадському органі.

Дякуючи Головну Еміграційну Раду за переведену нею до цього часу різноманітну позитивну працю, Українська Еміграційна Рада в Румунії вважає потрібним, щоби вона продовжувалася й далі на тих-же підвалинах широкого доступу для всіх тих, хто стоїть на принципі **УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ**.

Завдяки тому, що Румунія безпосередньо межує з Україною, на її території шукали порятунку ті, які не мали сили дальше витримувати большевицьких знущань.

Не зважаючи на саму сувору охорону обох берегів Дністра, в зимі 1931-го року і по весні 1932-го року біженецька хвиля з України прибрала масового характеру. Протягом одного року перейшло до Румунії понад 2000 нових біженців. Не менше загинуло під час переходу кордону.

Але на цьому трагедія збігців не кінчалася. На прохарчування цих біженців, коли рахувати лише по 10 леїв денно на душу, потрібно засобів що найменше 20 000 леїв денно, не кажучи вже про хорих або ранених, які і потребують і лікування і лікарської допомоги й інтернату в шпиталях.

При тій економічній кризі, яка панує в Румунії, коли держава не в стані акуратно виплачувати пенсії навіть своїм інвалідам з великої війни, держава не мала й не має спромоги взяти лише на себе ще новий тягарь, тим більше, що пристроїти нових збігців на працю, коли в країні й без того панує безробіття, майже неможливо.

Румунським Урядом було заряджено з одного боку зміцнення охорони Дністра, а з другого боку – висилку нових біженців назад, передаючи їх до рук большевицької адміністрації (отже агентів ДПУ).

Молдавський Комітет в Кишіневі повів широку кампанію за врятування біженців та за допомогу їм з боку румунської суспільности.

На заклик Комітету відгукнулися перш за все державний румунський національний банк, який асигнував для допомоги біженцям 500 000 румунських леїв, почалися збірки грошей і поношеного вбрання редакціями різних часописів.

Завдяки цьому висилку біженців молдаван було припинено. Українці-ж лишалися беззахистними. На заклик нашого Комітету – в справі допомоги збігцям українцям відгукнулися щитані особи та організації, а саме:

1) Пані ЯРОШЕВСЬКА МАРІЯ з Дорогобича	185 л.
2) Від Української Студентської Громади Української Господарської Академії в Чехо-Словацькій Республіці	227 л.
3) Від Українського Об'єднання в Чехо-Словаччині	645 л. або 142 корони чеських.
Разом	1057 леїв.

Крім того Українською Громадою Брюсселя та його околиць та Українською Національною Радою в Бельгії прислано 4-рі пакунки вживаних річей вагою в 90 кільограмів. На жаль транспорт цих річей зі за-кордону і видатки, зв'язані з отриманням їх перевищують вартість самих річей, наколи-би їх купувати на місці в Румунії. Через те зі за-кордону допомога біженцям має даватися лише в грошах.

Отже, з такими засобами не лише не можливо організувати будь-яку допомогу біженцям українцям, але не має змоги навіть поїхати в прифронткову смугу – на місця їхнього скупчення, щоби там на місці зробити хоть що-небудь для полекшення їхньої ситуації та для врятування їх від висилки. Тим часом наш Комітет переборов і цю перешкоду. Президія Комітету склалася й командувала одного з членів Комітету до Кишіневу, до Тігіні¹⁹ та Четатеа-Альба²⁰ – для того, щоби з'ясувати докладнішу кількість біженців українців, довідатися про їхню ситуацію та про порядок фільтрації місцевою владою, а тако-ж, щоби запобігти повороту назад тих біженців українців, які вже знаходяться на терені Румунії та правна ситуація яких не є ще стабілізованою.

Точної кількості біженців поки не має навіть сама румунська влада. На вимогу нашого Комітету переведено реєстрацію всіх біженців, яка має бути закінченою на 1-ше жовтня. Тоді й наш Комітет буде мати докладні данні.

Як тільки біженецька хвиля почала приймати масовий характер, наш Комітет, інтервенуючи перед владою Румунії про те, щоби нікого з біженців не викидали назад на Україну та звернувшись зі закликом про пожертви на користь нових жертв більшовицького варварства до української суспільности, просив тако-ж про допомогу з боку Офісу Нансена.

Весною біжучого року Офіс Нансена асігнував допомогу новим біженцям в розмірі 8000 швейцарських франків, або коло 250 тисяч румунських леїв, але на надзвичайно тяжких умовах, а саме:

Ці гроші даються позичково і мають бути повернені Офісу Нансена протягом найближчих 5-ти років. Погашення позички починається з 3-го року з дня позички, то пак з 1935-го року.

Таким чином правдивої допомоги, маючи ці гроші, Український Комітет в Румунії дати біженцям не може, бо кожний біженець перш за все потребує даху над головою – отже помешкання і їжі і вже другим етапом допомоги було-би улаштування їх на працю.

Надзвичайно характерний факт. Коли Молдавський Комітет, що опікується біженцями, довідався про асігнування Офісом Нансена 8000 швейцарських франків, то він почав вживати заходів, аби ці гроші було передано до його розпорядимости. Тим часом, коли довідався про ті умовини, на яких видано цю допомогу – відмовився від неї, бо гарантувати можливість повороту цих грошей з боку тих біженців, яким би таку допомогу уділялося, цей Комітет не може. А треба сказати, що цей Комітет знаходиться в умовах значно ліпших ніж Українській Комітет і з погляду матеріальних засобів – і з погляду адміністраційного і навіть з погляду зв'язків серед громадсько-політичної суспільности в Румунії.

Тим часом Український Комітет, стоячи перед надзвичайно тяжким і безпорадним становищем нашої нової еміграції, візьме асігновану допомогу, маючи на увазі на ці гроші заарендувати від 50 до 100 гектарів землі, поділити її на певні парцелі²¹ і посадити на них 30–40 родин з тим, що вони самі збудують собі мешкання. Комітет лише дасть засоби на купівлю матеріялу потрібного для будівлі одного великого будинку, в якому кожна родина матиме для себе відповідне помешкання з 1-ї – 2-х кімнат.

Зараз в цій справі вже ведуться Комітетом пересправи й провадиться підготовча праця.

Тим часом це не розрішує біженецької трагедії в цілому.

А саме головне це те, що ми передбачаємо, що ця зима буде відзначена ще більшою повинню нових біженців. Бо коли до цього часу люде тільки тікали з рідної землі, рятуючи себе перед большевицьким терором, то тепер вони будуть рятуватися ще й від голодної смерти, бо вже й зараз на Україні люде не тільки не бачать хліба, але з тяжкою бідом достають

сурогати хліба. При чому в цих сурогатах зовсім не має житнього або пшенишного борошна.

Коли минулої зими на терен Румунії дісталосся понад 2000 біженців, то цього року (які-б засоби охорони не вживалися) їх буде що найменше 4000–5000 душ.

Наколи не буде роздобуто засобів на можливість утримання цих нещасних людей, то ми боїмося, що їх всіх викинуть назад – на поталу більшовицьким катам.

Коли рахувати, що на утримання біженця, на винайм помешкання та на опал його вистарчить 10 леїв денно, то місяшно на 4 000 біженців буде потрібно 1 200 000 леїв.

А протягом зими потрібно буде мати що найменше 7–8 мільонів леїв.

Ми через нашу Головну Еміграційну Раду будемо просити Офіс Нансена, аби ним було асигновано коли не всю потрібну суму, то бодай значну частину її з тим, щоби її можна було-би зреалізувати в той мент, коли з'являтимуться нові біженці.

Біженецтво це таке лихо, на яке мусіли-би відгукнутися всі народи, в кому не завмерло ще почуття людяности, а в першу чергу, звичайно, мусять відгукнутися самі українці.

Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії, користаючися з нагоди Загально-Еміграційного З'їзду, звертається ще раз з гарячим закликом до всіх наших організацій за кордоном, а тако-ж і до Головної Еміграційної Ради розпочати активну кампанію грошових збірок на користь біженців з України у всіх країнах, де перебуває наша еміграція. Варто було-би всюди закласти спеціальні Комітети допомоги, в які входили-би не лише українці, але й активні та впливові особи відповідних країн. Отже збірка мала-б переводитися не лише серед українців, але й серед чужинців.

Переводячи протягом 10-ти років безперервну працю по опікуванню українськими емігрантами в Румунії і не маючи для цієї мети вистарчаючого мінімуму, наш Комітет два роки з ряду звертався до Офісу Нансена, просячи його прийти з матеріальною допомогою нашому Комітетові, всі засоби якого витрачаються лише на справи, зв'язані з опікуванням біженцями, бо ніхто з членів Комітету жадної платні за свою працю в ньому не дістає.

В допомозі на потреби нашого Комітету нам було відмовлено, хоч в той-же час російські організації отримали безповоротних допомог понад 90 000 швайцарських франків.

Зважаючи на таке нерівне трактування української і російської еміграції наш Комітет зложив перед Офісом Нансена рішучий протест і гадає, що так само запротестують проти цього й всі інші українські еміграційні організації, а нинішній Конгрес уповноважить Головну Еміграційну Раду запротестувати в імені тої еміграції, яка об'єднується навколо цієї високої й поважної Української Установи.

Не менше обурення викликало серед організованої Української Еміграції в Румунії призначення до Румунії представником Офісу Нансена

бувшого посла царської Росії п. Поклевського-Козела²². Проти цього призначення Українська Еміграція в Румунії вислала два протести до Офісу Нансена і два протести до Румунського Уряду.

Ось в стислих рисах характер і умовини праці Української Еміграції в Румунії, яка, не зважаючи на самі тяжкі та несприятливі обставини, ніколи не губила ні певности в собі, ні віри в перемогу нашої державної справи і яка завше виявляє активність, ініціативу і в самий рішучий спосіб боронить свою національну гідність.

Ми добилися того, що у всіх документах, які видаються нашій еміграції в Румунії, а в тому числі й в Чертіфікатах Д-ра Нансена виразно зазначається наша наша національну приналежність терміном: «УКРАЇНСЬКА», далі починаючи з 1931-го року в органах контролю чужинців заведено окремі реєстри для українців і нарешті зараз в процесі полагодження перебуває наш останній меморандум, в якому наш Комітет домагається аби всі біженці з України переходили через реєстри Українського Громадсько-Допомогового Комітету, щоби всі емігранти мали СВИДОЦТВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ, видані нашим Комітетом.

Які-б обставини не склалися в майбутньому, Українська Еміграція в Румунії, збереже свої організовані форми життя і буде завше готовою до будь-яких подій на Україні.

Загальна зокрема ситуація на Україні зараз така, що цих подій можна сподіватися кожної хвилини.

Будьмо-ж до них всі ми готові і міцно гуртуймося навколо Головної Еміграційної Ради на нашого національного Уряду, яким є Уряд Української Народньої Республіки.

Центральний державний архів Болгарії, ф. 1717 К, од. зб. 459, арк. 1–8.

¹ Насправді І конференція української еміграції відбулася 25–26 червня 1929 р. у Празі.

² ІІ конференція Головної еміграційної ради пройшла 24–25 вересня 1932 р. у Празі.

³ Громадсько-допомоговий комітет – об'єднаний центр української еміграції у Румунії, що був створений на її І конференції у вересні 1923 р. Визначав стратегічні і тактичні завдання еміграції у цій країні. До його складу входили представники різних політичних течій, партій і груп. Координував діяльність інших громадських організацій та місцевих осередків еміграції. Очолювали комітет К. Мацієвич (з 1923 р.) та Ю. Русов (з 1940 р.).

⁴ Опінія – думка, громадська думка.

⁵ Слово «інтервенція» у даному контексті означає звернення.

⁶ Система національного самоподаткування була започаткована у вересні 1923 р. рішенням І конференції української еміграції у Румунії. Національний податок складався з двох частин: одноразового податку, що сплачувався одноразово кожним емігрантом для вияву своєї приналежності до українського громадянства в еміграції, та прибуткового податку, що сплачувався щомісяця українським емігрантом із заробітної плати (прибутку) за прогресивною шкалою.

⁷ ДЦІУ – Державне політичне управління.

⁸ Йдеться про документи, що засвідчували особу біженця з колишньої Російської імперії. Видавалися спеціальною міжнародною організацією у справах біженців (Офіс Нансена).

⁹ Документ на право проживання у Румунії.

¹⁰ День Незалежності – свято, що відзначалося емігрантами щороку 22 січня на честь проголошення Українською Центральною Радою IV Універсалу.

¹¹ Українтаг – Українське телеграфне агентство, пресова служба української еміграції в Румунії.

¹² Бакеу – місто на р. Бистриця у східній Румунії.

¹³ Журжа – давня назва Добруджі. Нині місто на правому березі Дунаю у Румунії.

¹⁴ Пятра Нямец – місто на р. Бистриця у північно-східній частині Румунії.

¹⁵ Йдеться про I та II Українські наукові з'їзди, що відбулися у Празі в 1926 і 1932 рр. Голова ГДК К. Мацієвич був членом оргкомітету I з'їзду та керівником секції на II з'їзді.

¹⁶ Імовірно йдеться про Міжнародну конференцію з роззброєння, що відбулася 1931 р. у Женеві, на якій О. Шульгин оприлюднив ноту ДЦ УНР щодо роззброєння.

¹⁷ Українське товариство прихильників Ліги Націй – неформальне представництво УНР при Лізі Націй. Голови УТЛН – О. Шульгин, В. Кедровський, А. Яковлів. Імовірно йдеться про загальні збори Міжнародної Унії товариств-прихильників Ліги Націй, що відбулися у травні 1931 р. у Будапешті. На них А. Яковлів виголосив доповідь, в якій обґрунтував українську позицію щодо роззброєння у світі.

¹⁸ Упродовж 1929–1932 рр. ГЕР видала друкованим способом 2 брошури, 1 лист до д-ра Ф. Нансена, низку відозв і меморандумів, протоколи I конференції української еміграції, 2 серії бонів (марок) для збирання національного податку, придбала книги Д. Дорошенка та депутата французького парламенту Евена, асигнувала кошти на видання збірника «Україна», брошури О. Шульгина «До незалежності» тощо.

¹⁹ Тігіна – інша назва молдавського міста Бендери.

²⁰ Четатеа-Алба – нині місто Білгород-Дністровський Одеської обл.

²¹ Парцелі – ділянки (порції) землі.

²² *Поклевський-Козел Станіслав Альфонсович* – російський громадський і державний діяч, син відомого підприємця з Катеринбургу, член Державної Ради, радник посольства Росії у Лондоні, царський посланник (посол) у Румунії (1914–1916), ма-сон. Голова Російсько-Румунського благодійного комітету у Бухаресті (1920–1930), представник Офісу Нансена у Румунії.